

НЕВЕРБАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ У БРИТАНСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ДЕБАТАХ

Борисов О.О.,

Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка

У статті розглянуто особливості реалізації невербальної поведінки учасників дебатів у британському та українському парламентах. Наголошується на вагомій ролі невербальних сигналів під час здійснення цього різновиду діалогічного дискурсу. У розвідці представлено різні типи аналогового впливу, застосованого депутатами-договідачами та їхніми колегами-адресатами / адресантами один до одного, й прототипових етнічних реакцій його здійснення.

Ключові слова: невербальна комунікація, діалогічний дискурс, адресант, адресат, аудиторія, вплив.

В статье рассмотрены особенности реализации невербальной коммуникации участников дебатов в британском и украинском парламентах. Подчеркивается весомая роль невербальных сигналов во время протекания этой разновидности диалогического дискурса. В исследовании представлены разные типы аналогового влияния, примененного депутатами-докладчиками и их коллегами-адресатами / адресантами друг к другу, и этнически прототипических реакций его осуществления.

Ключевые слова: невербальная коммуникация, диалогический дискурс, адресант, адресат, аудитория, влияние.

The article is devoted to the research of non-verbal communication of debates participants in British and Ukrainian parliaments. The leading role of non-verbal signals in the ethnic dialogical discourse of the genre is established. Different types of the analogy influence exercised by the deputies-speakers and their colleagues and its ethnically prototypical reactions are singled out.

Key words: non-verbal communication, dialogical discourse, addresser, addressee, audience, influence.

Сучасні комунікативно спрямовані розвідки, які націлені на дослідження механізмів діалогічної діяльності, спираються на принципи антропоцентризму та діалогічності пізнання навколишнього світу, а тому, пояснюючи результати комунікативного акту, враховують усі прояви мовленнєвої та немовленнєвої поведінки індивідів у різних ситуаціях їхньої формальної і неформальної взаємодії [1; 3; 4; 5; 6; 8; 9; 12; 13]. У цьому ракурсі подана стаття, в якій вперше на матеріалі усних діалогів учасників британських та українських парламентських дебатів розглядається реалізація їхньої невербальної складової, є як актуальною, так і новою. **Мета роботи** — вивчити особливості невербальної поведінки депутатів у британському та українському парламентах під час законодавчих дебатів. Досягнення мети передбачає виконання таких **завдань**: 1) уточнення термінів «парламентські дебати» та «невербальна комунікація»; 2) диференціація типів невербальної комунікації; 3) виявлення ізоморфних та аломорфних ознак реґламентованої та афектованої невербальної поведінки учасників британських й українських дебатів.

Британський (двопалатний) та український (однопалатний) парламенти є тими пред-

ставницькими органами, які функціонують у Великобританії та Україні з метою ухвалення законодавчих актів [7; 11; 12, 356]. Найголовнішою з двох палат британського парламенту, який британці образно називають «пульсуючим серцем» політичного життя країни [1, 4], є Палата Громад. Тому акцент під час порівняння невербальних особливостей британських та українських дебатів (у Верховній Раді України) ставиться нами на публічному обговоренні проблем та законопроектів саме в Палаті Громад.

Дебати (франц. *debats* від *debatre* — сперечатися) є різновидом суперечки, яка виникає під час публічного обговорення розгорнутого проблемного виступу як відображення протилежних або розбіжних позицій мовців [9, 263; 12, 352–357]. *Парламентські дебати* — одна з форм діяльності парламенту, яка полягає в обговоренні питання, винесеного на розгляд представницького органу [2; 12, 356]. Визначаємо дебати в парламенті як різновид політичної дискусії, зазвичай транльованої ЗМІ, між щонайменш двома політичними суб'єктами щодо ухвалення певного закону чи обговорення актуального для країни питання, що може привести до його вироблення та ухвалення, та яка спрямована на переконання у своїй позиції опонентів і масового адресата.

Метою будь-якої діалогічної взаємодії є комунікативний вплив, під яким розуміємо *цілеспрямовану вербальну (мовленнєву) та / або невербальну (фізичну й парамовну) дію одного індивіда на іншого для запланованої зміни його системи знань, емоцій, ставлення та, у підсумку, поведінки*. З визначення випливає, що невід'ємною його складовою є невербальні комунікативні дії індивідів. Невербальна комунікація (НК) трактується нами як *обмін аналоговими (немовленнєвими) повідомленнями між індивідами, які, зокрема, є вказівкою на відносини субординації, ініціативи, лідерства у відносинах представників британської та української лінгвокультур* [8; 13]. Такі значущі невербальні повідомлення кодуються через: 1) звукове оформлення мовлення (висота, гучність, швидкість, ритмічність тощо); 2) виразні рухи тіла — експресивна поведінка (міміка, жести, погляди, дотики тощо); 3) мікросередовище, яке оточує людину (фізичний простір, зовнішність комунікантів, їхній одяг); 4) використання предметів, які мають символічне значення [8, 18–20].

Невербальні особливості дебатів у британському та українському парламентах розкриваються у тому, що їх учасники чітко усвідомлюють факт того, що, по-перше, щоб законопроект вдало пройшов обговорення, їхня невербальна поведінка під час доповіді також повинна справляти позитивне враження на оточуючих (або, навпаки, не псувати враження від виступу); по-друге, депутати, знаючи те, що їхні виступи транслюються візуально та аудіально, будують свою невербальну поведінку із урахуванням непрямої аудиторії: телеглядачі зацікавлені не стільки ідеями промовця, скільки особистістю доповідача, узгодженістю того, про що він говорить з невербальною поведінкою, хоча остання «не вносить змістовний внесок у комунікацію» [8, 124]. Ізоморфними для європейських етносів є такі прояви поведінки, які оцінюються як позитивні: міміка обличчя, яка виявляє щирість, положення тіла, що виражає простоту, модуляції голосу, які розглядаються як вияв співчуття та зацікавленості, підвищення тону голосу, зокрема у випадках (щирої або навмисно продукованої для телекамер) емоційної реакції, жести, які підкреслюють фрагмент повідомлення [8, 122–123], а також відсутність зайвої невербаліки, яка може свідчити і про невпевненість мовця, заважаючи створювати позитивне враження від його виступу.

Так, ізоморфним є КВ на адресатів на *фонетичному* рівні (що зазвичай супроводжується *жестукуляцією*), який здійснюється у разі, якщо доповідач цілеспрямовано виділяє окремий фрагмент синтаксичної структури або є емоційно схвильованим, або якщо йому заважають виступати, виявляється у: 1) *підвищенні тону голосу*: англ. **Mr. Hammond: And, Mr. Speaker, I need**

to make a little progress. I'll give way to the honorable gentlemen just in a moment... [20], **Angela Eagle: Mr Speaker, if that is what success looks like, I would not like to see what happens when he fails!** [18] та укр. **Геращенко І.В.: Для того, щоб фракції розглянули це питання і ми поставили його на голосування! І ми ще раз вимагаємо, щоб жодне питання не ставилося з голосу!** [17], **Лабунська А.В.: Я просто хочу закликати весь зал і нагадати, що ця людина не має морального права бути не тільки суддею Верховного Суду, але суддею взагалі!** [17]; 2) застосуванні *логічного та емпатичного наголосу*: англ. **Mrs Moon: Is he talking to Governments ... that it is not a good thing to channel funds to ISIL ...?** [20], **Angela Eagle: While we bring forward practical solutions to the crisis in living standards, all they can do is bang on about Europe!** [**смій у залі**] [18] та укр. **Махницький О.І.: Сьогодні єдиний легітимний орган — це Верховна Рада!** [16]; **Журавський В.С.: Ми ж повинні ознайомитися, а не всліпу голосувати за той чи інший документ!** [17].

Ізоморфною рисою, що свідчить про досягнення адресантом повідомлення комунікативного ефекту, є реакція аудиторії в залі. З одного боку, вона непрямо вказує на те, що частина теле- та радіоаудиторії так само реагує на доповідь, з іншого, певна політична сила такою емоційною реакцією своїх представників виформовує можливу реакцію потенційної аудиторії, тобто використовує доповідь адресанта як інструмент впливу вже на власну користь. Так, етнічно однаковою ознакою є те, що схвалення / несхвалення слів адресанта виражається зазвичай сміхом, посмішками, вигуками підтримки, оплесками, свистом, гудінням тощо: англ. **Mr Lansley: It is the leader party who have cut the budgets by eight percent!** [загальний шум голосів схвалення, кивки головами, посмішки] [18], **Angela Eagle: Will he tell me whether Lord Finkelstein was present last night at the Tory summer ball, where, I am told, a bottle of champagne was auctioned for forty-five thousand pounds?** [**свист, смій**] [18] та укр. **Соболев С.В.: ...Я розумію, що ще пройде один день — у нас героями Майдану будуть ті, хто віддавали накази стріляти в Майдан!** [оплески] [17], **Литвин В.М.: [емфатичний наголос] Я прошу не істерити! Когось недоколихали в дитинстві, чи що?** [**смій**] [15].

Аломорфні ознаки невербальної комунікації виявляються у наступному. У британському парламенті під час промови доповідача потенційний запитувач встає, невербально вказуючи цим на те, що у нього є запитання. Адресат мусить відреагувати на ці дії, омовлюючи заборону чи дозвіл; додаткове до вербальної інформації погодження, зокрема, виражається у витягнутій у бік депутата долоні, яка, власне, і вказує на дозвіл. Для того, щоб поставити запитання член парламенту встає,

демонструючи бажання перервати доповідача, який може це дозволити: [Mark Pritchard встає]. **Mr Hammond** [жест долонею: дозволяє] *I will take one more intervention.* **Mark Pritchard** [pearyє]: *I am grateful to my right honorable Friend for giving way...* [20]. В українському парламенті доповідь за регламентом повинна бути прочитана до кінця, однак на практиці вона може перериватися чи закінчуватися оплесками, сміхом, підвищеним тоном голосів згоди чи незгоди у разі її схвалення чи несхвалення тощо. Прояв депутатами бажання висловитися або вираження їхньої незгоди щодо прийняття рішення без подальшого обговорення повідомляється головуючому шляхом підняття ними руки: **Головуючий:** *Дякую. Народний депутат Рудьковський, репліка. І потім народний депутат Соболев, я бачу руку* [14] або через електронну систему. У разі незгоди йдеться про вмотивовану пропозицію спікера про перерву в засіданні, перенесення розгляду питання порядку денного або про закриття засідання; така пропозиція ставиться на голосування без обговорення і приймається більшістю голосів депутатів від їхньої фактичної кількості. Якщо заперечень немає, головуючий оголошує про перехід до голосування або до наступного питання [2].

Спостереження свідчать про те, що в цілому виступи британців емоційно є стриманими: акцент ставиться на зваженому, аргументованому та невербально стриманому поданні матеріалу, що зумовлено особливостями їхньої етнічної поведінки [6, 140–142], а саме — жорсткими суспільними обмеженнями на способи емоційної експресії [4, 108–109]. Єдиними проявами афектованості доповідачів є емфатичний наголос, підвищення тону голосу та подекуди активна жестикуляція. Під час виступу доповідача слухачі зазвичай, але не обов'язково, не заважають йому, однак можуть проявляти свої емоції ввічливим сміхом, притушеними звуками вираження певних емоцій, посмішками. В українському парламенті стриманість адресантів та

адресатів не є обмежувальною нормою поведінки: доводячи свою позицію, депутати, яким надали слово та які не згодні з попередньою думкою опонента, можуть звертатися до афектованих форм поведінки; поряд із вживанням емотивної лексики та навіть інвективів вони значно підвищують тон голосу тощо, підсилюючи виступ енергійними жестами рук, ударами долонею по трибуні тощо (напр., див. виступи Богословської Г.І., Ляшка О.В. та ін. [16]). Депутати у залі можуть вільно висловлювати свою згоду або незгоду з доповідачем оплесками, сміхом, гудінням, підвищеним тоном голосів тощо. Крайньою формою вираження незгоди в українському парламенті, що не притаманно британському законотворчому органу, є блокування роботи Ради через фізичні дії окремих депутатів, спрямовані на доповідача з метою позбавлення його слова, що може перерости у бійку: **Симоненко П.М.:** *... Вы сегодня все делаете для того, чтобы запугать людей — вы арестовываете людей, вы ведете и развязали борьбу против инакомыслия. Я считаю...* [**Юрій Михальчшин заважає виступу через блокування трибуни, відбувається невеличка бійка депутатів**], **Головуючий:** *Шановні колеги, я прошу заспокоїтися!* [15]. Якщо на законодавчому рівні бійки у Верховній Раді не заборонені й така ненормована поведінка є піар-ходом для політиків, то у британському парламенті бійки не практикуються (щонайменш це означає відсторонення на місяць від роботи та зменшення зарплатні) [10].

Таким чином, ізоморфізм та аломорфізм невербаліки британських та українських парламентарів під час дебатів диктується регламентованими нормами їхнього проведення та індивідуальними, але етнічно забарвленими формами емоційної реакції. *Перспективною* дослідження є порівняння невербальної поведінки дебатантів з поведінкою учасників інших соціально організованих жанрів усного формату британської та української комунікації, якими є інтерв'ю та ток-шоу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабенко В.В. Видовищні комунікації: методи та форми взаємодії / В.В. Бабенко // Вісник Львів. ун-ту. — 2011. — Вип. 34. — С. 4–13. — (Серія журн.).
2. Грушанська І. Політичні дебати [Електронний ресурс] / І. Грушанська. — Режим доступу : <http://cydop.com.ua/content/view/1236/58/1/21/>
3. Заветна Т.С. Адресатність дискурсу британських парламентських дебатів / Т.С. Заветна // Всеукраїнський науковий форум: Сучасна англїстика : тези доповідей. — Харків : Торсінг Плюс, 2006. — С. 59–61.
4. Кустова Л.С. Тайна национального характера / Л.С. Кустова. — М. : Изд-во «Икар», 2003. — 164 с.
5. Макаров М.Л. Основы теории дискурса / М.Л. Макаров. — М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. — 280 с.
6. Манакин В.Н. Межкультурная коммуникация: вербальный и невербальный коды / Владимир Николаевич Манакин. — LAP Lambert Academic Publishing : Saarbrücken, 2015. — 408 с.
7. Організація та ведення пленарних засідань Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17/page2>

8. Серякова І.І. Магія невербальної комунікації / І.І. Серякова. — К. : Освіта України, 2009. — 161 с.
9. Славова Л.Л. Мовна особистість лідера у дзеркалі політичної лінгвоперсонології: США—Україна : монографія / Л.Л. Славова. — Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. — 360 с.
10. Традиції парламента [Електронний ресурс] / Всє о Великобританиі. — Режим доступа : http://www.uk.ru/culture/parliament_trad.html
11. Bills and Legislation [Electronic resource]. — Access mode : <http://www.parliament.uk/business/bills-and-legislation/>.
12. Dijk T. A. van. Text and Context of Parliamentary Debates / Teun A. van Dijk // Cross-Cultural Perspectives on Parliamentary Discourse. — Amsterdam : Benjamins, 2004. — P. 339–372.
13. Miall A., Milsted D. The Xenophobe's Guide to the English / A. Miall, D. Milsted. — London : Oval Books, 1999. — 64 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

14. Верховна Рада. 27.02.14 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=BF0tDbom3RQ>
15. Верховна Рада. 18.04.14 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.youtube.com/watch?v=OQte_RTmLvs
16. Верховна Рада. 22.02.2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=5d3Hj8YpXSU>
17. Верховна Рада. 25.02.14 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=6Gb03CIBglg>
18. House of Commons, 3 July 2014 [Electronic resource]. — Access mode : <http://www.bbc.co.uk/democracylive/house-of-commons-28142683>
19. House of Commons, 15 July 2014 [Electronic resource]. — Access mode : <http://www.bbc.co.uk/democracylive/house-of-commons-28320473>
20. House of Commons, 10 September 2014 [Electronic resource]. — Access mode : <http://www.bbc.co.uk/democracylive/house-of-commons-29135286>